

Geliş tarihi: 10.10.2019
Hakeme Gönderilme Tarihi: 02.12.2019
Hakemden Geliş Tarihi: 09.12.2019

CUMHURİYET DÖNEMİNDE İZMİR'DE BİR PEDAGOJİ OKULU: MUSTAFA RAHMI VE ÇEVRESİ

Mustafa ÖZSARI*

Öz

Mustafa Rahmi Balaban (1888-1954), Cumhuriyet döneminde, özellikle Atatürk ve İnönü dönemlerinde İzmir'de felsefe grubu alanında etkili çalışmalar yapmıştır. O, ansiklopedik bilgi yayma anlayışının son temsilcilerindendir; Mustafa Rahmi'nin felsefe ve felsefenin alt alanlarına dair İzmir'de çıkan Fikirler dergisinde 112 makalesi yayımlanmıştır. Bunlara ilâve olarak yazar, İzmir'de Müslüman'ın Sesi başlıklı bir de dergi çıkarmıştır. Mustafa Rahmi'nin ayrıca telif ve tercüme 85 adet kitabı vardır.

Mustafa Rahmi'nin çalışmaları ağırlıklı olarak felsefe, pedagoji, psikoloji, ahlâk vb. doğrudan felsefe veya felsefenin alt alanları ile ilişkilidir. Müellifin amacı Türk insanın yetişmesi, gelişmesi ve Türk kültürünün yükselmesidir. Yazar, yükselme ve yükseltmenin felsefi manasını da açıklar. Yazara göre, her devrin kendine mahsus bir insan örneği vardır. Mustafa Rahmi'nin yaşadığı dönemin insanı ise kendisindeki doğadan gelen kuvvetleri geliştirerek daha gürbüz, daha tabiata hakim, topluma daha fazla hizmet eden bir insandır.

Mustafa Rahmi, yaklaşık 40 yıllık yazı hayatı boyunca daima insanı ve insanın eğitimini merkeze almıştır. O, İsviçre'deyken, Pierre Bovet, Edouard Claparede, Adolf Ferriere, Theodor Flournoy gibi

* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü öğretim üyesi. mustafaozsari@hotmail.com

eğitimci ve felsefecilerin derslerine katılmıştır. Türkiye'ye döndüğünde, bir yandan hocalarının kitaplarını, öte yandan Fustel De Coulanges, E.T. Smith, Şarl Verner, P. Stapper, William M. Dougal, Grant Conklin, M. Montesori, James Jeans, Oliver Lodge John Dewey gibi çağdaş Batılı bilim adamlarının eserlerinden bazılarını Türkçe'ye tercüme etmiştir.

Mustafa Rahmi'nin çalışmaları sadece tercümeden ibaret değildir. O, aynı zamanda Mevlana Celalettin Rumî, Muğlalı İbrahim Şahidî gibi Türk filozoflarını okumuş ve okutmuştur. Böylece Doğu ve Batı düşünce sistemlerini birinci el kaynaklardan anlama imkânı elde etmiştir. Bu iki düşünceyi belirli bir akıl süzgecinden geçirmiş, ulaştığı sonuçları İzmir'de oluşturduğu geniş entelektüel çevreye yaymıştır. Böylece İzmir'de 1922-1950 yılları arasında Mustafa Rahmi ve Çevresi diye adlandırılabilir bir felsefe ve pedagoji çevresi oluşmuştur.

Bu makalede önce Mustafa Rahmi'nin düşünce evreninin gelişim süreci hakkında kısa bilgi verilecek, ardında onun oluşturduğu ve yaygınlaştırdığı pedagojik ve felsefi düşünceler İzmir ekseninde değerlendirilecektir.

***Anahtar Kelimeler:** Mustafa Rahmi ve çevresi, Cenevre pedagoji enstitüsü, pedagoji, İzmir'de eğitim.*

A PEDAGOGY SCHOOL IN İZMİR DURING THE REPUBLICAN PERİOD: MUSTAFA RAHMİ AND ITS CİERCLE

Abstract

Mustafa Rahmi Balaban (1888-1954) made effective studies in the field of philosophy group in Izmir during the Republican period, especially Atatürk and İnönü periods. He is one of the last representatives of encyclopedic knowledge dissemination; Mustafa Rahmi's 112 articles were published in the journal Fikirler published in Izmir on the philosophy and subfields of philosophy. In addition, the author published a magazine entitled Müslümanın Sesi in Izmir. Mustafa Rahmi also has 85 books in copyright and translation.

Mustafa Rahmi's works mainly focuses on philosophy, pedagogy, psychology, morals, and so on. These are directly related to philosophy and subfields of philosophy. The purpose of scholar is the upbringing and development of Turkish people and the rise of Turkish culture. The author also explains the philosophical meaning of ascension and development. According to the author, each period has its own human example. The people of period in which Mustafa Rahmi lived were more robust, more

dominant in nature and serving society more by developing the forces coming from his nature.

Mustafa Rahmi has always focused on people and their education. While in Switzerland, he attended lectures by educators and philosophers such as Pierre Bovet, Edouard Claparede, Adolf Ferriere and Theodor Flournoy. When he returned to Turkey, while his teacher's works, on the other hand Fustel De Coulanges, E.T. Smith has translated some of the works contemporary Western scholars such as Charles Verner, P. Stapper, William M. Dougal, M. Montesory and John Dewey.

Mustafa Rahmi's works is not just translations. He also read and Turkish philosophers such as Mevlana Celalettin Rumi and İbrahim Şahidi. Thus, the Eastern and Western thought systems have the possibility to understand first-hand sources. He passed these two ideas through a certain mind filter and spread his conclusions to the broad intellectual circle he created in Izmir. Thus, between the years 1922-1950 in Izmir, Mustafa Rahmi and his circle can be called a philosophy and pedagogy circle was formed.

In this paper, firstly, brief information about Mustafa Rahmi will be given and then Mustafa Rahmi's pedagogical and philological thoughts will be analyzed directly from his own writings.

Key words: *Mustafa Rahmi, Geneva Pedagogy Institute, pedagogy, education in Izmir.*

Mustafa Rahmi Balaban (1888-18 Temmuz 1953), Türk düşünce tarihinde, Cumhuriyet döneminde, özellikle Atatürk ve İnönü dönemlerinde ansiklopedik bilgi yaymanın önemine inanmış son temsilcilerden birisi olarak kabul edilmektedir (Ülken 2001: 417). Müellif, pedagoji, psikoloji, felsefe, din, ahlak vb. çoğu felsefe ile ilişkili veya felsefenin alt alanı sayılabilecek bilim dallarında dikkat çekici eserler vermiştir. Balaban, çalışma yaptığı alanlarda sadece bir müellif değil, aynı zamanda bir mütercim ve bir uygulayıcıdır. Hayatının önemli bir kısmını İzmir'de geçirdiğinden dolayı, daha çok İzmir eğitim ve entelektüel çevreleri tarafından tanınan Mustafa Rahmi, yaptığı çalışmalarla Türk düşünce tarihini belirli ölçüde etkilemeyi başarmış bir araştırmacıdır. Hatta Mustafa Rahmi, Atatürk ve İnönü dönemlerinde Türkiye'nin önemli kültür merkezlerinden birisi olan İzmir'de felsefe, pedagoji, ahlak, din felsefesi vb. alanlarda bir katalizör, bir lokomotif vazifesi görmüştür. Bu makalede gerek telif eserleri, gerek tercüme eserleri, gerekse uygulamalarıyla 30 yıllık bir dönemde özeldir İzmir'de

genelde Türkiye düşünce tarihinde belirgin bir etki alanına sahip olan Mustafa Rahmi'yi yetiştiren çevre ile İzmir'de onun etrafında gelişen veya onun geliştirdiği çevrede ortaya çıkan bilimsel çalışmalar kısaca ve tasviri olarak ele alınacaktır.

Mustafa Rahmi Balaban'ın kültürel ve bilimsel alanda yetişmesinde dört önemli faktör belirleyici olmuştur: Bunlar aile çevresi ve Bergama, İstanbul'da aldığı pedagoji eğitimi, Cenevre Pedagoji Enstitüsü, nihayet Telif ve Tercüme Heyeti'ndeki Çalışmaları ve Ziya Gökalp.

Aile Çevresi ve Bergama

Mustafa Rahmi, kendisiyle yapılan röportajlardan ve çeşitli kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre, bir çiftçi ailesinin çocuğu olarak Bergama'nın Balaban köyünde R.1304/M. 1888'de dünyaya gelmiştir. Babası köyün ileri gelenlerinden Ömer Efendi, annesi Fatma Hanım'dır. İlk bilgilerini köyün imamı Çiftlikköylü İbrahim Efendi'den aldıktan sonra, Bergama Rüştüyesi'ne kaydedilen Mustafa Rahmi, 1899'da Rüştüye'den mezun olmuştur. 1899-1904 yıllarında Bergama'da Müderris olan Terzizade Mustafa Efendi'den Arapça ve Farsça, İbrahim Remzi Bey'den de matematik okumuştur. Böylece Mustafa Rahmi, daha henüz 15,16 yaşlarındayken Arapça ve Farsça öğrenmiş, ardından doğru düşünmenin metotlarını anlayabilmek için klasik matematik derslerini takip etmiştir (Huyugüzel 2000: 448-455). 1800'lü yılların sonlarında Bergama şartlarında almış olduğu bu eğitim, ona aynı zamanda geleneksel Türk-İslam düşünüş biçiminin basit yöntemlerini de öğrenme imkânı vermiş olmalıdır. Buna ilâve olarak müellifin modern usullerle eğitim veren Rüştüye'nin yanı sıra, devrin medrese hocalarından Arapça ve Farsça dersleri alması, bir bakıma Osmanlı-Türk toplumunun geleneksel bilgi kaynaklarına doğrudan ulaşabilme olanağı sağlamıştır. Ayrıca Mustafa Rahmi'nin çocukluğunun Tahtacı Türkmenlerinden ve Yörük Türkmenlerinden oluşan bir sosyal çevrede geçtiği bilinmektedir. Bu durum müellifin Türk kültürünün en saf biçimini doğrudan tanımasına, Türklüğü ve Müslümanlığı birinci el kaynaklardan öğrenmesine zemin hazırlamıştır. Bu bakımdan Bergama ve çevresinde elde ettiği birikim, Mustafa Rahmi'nin, ilerleyen dönemlerde yerli bir düşünce geliştirmesinde önemli bir işlev yerine getirmiştir. Nitekim özellikle Mustafa Rahmi'nin 1940'lı yıllardan sonra yazdığı telif yazıların hemen hepsi şu veya bu şekilde yerli ve millî bir düşünüşün bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca araştırmacı gerek tercüme, gerekse aktarma yazılarında özellikle Yeni Türkiye'nin belirgin bir

problemini çözmeye zemin oluşturacak konulara yönelmede azamî hassasiyet göstermiştir.

İstanbul'da Aldığı Pedagoji Eğitimi

Mustafa Rahmi Bey'in iyi bir eğitimci olarak yetişmesinde İstanbul Darülmüallimîni ve bu okul çevresinde tanıştığı ve ders aldığı hocaların ciddi katkısı vardır. Mustafa Rahmi, her şeyden önce kendi isteğiyle ve ailesinden habersiz Darülmüallimin giriş sınavlarına katılmış ve bu sınavlarda başarılı olmuştur (Özyüksel 2016: 4-5). 1910'da Öğretmen Okulu'ndan birincilikle mezun olan Mustafa Rahmi, bu okulda özellikle hemşehrisi İzmirli İsmail Hakkı Bey ile ünlü eğitimci Satı Bey'den dersler almıştır. Hilmi Ziya Ülken, İzmirli İsmail Hakkı'yı, Türk düşünce tarihinde Şark ile Garp arasında köprü olan neslin tipik örneklerinden birisi olarak kabul eder ve onu, kitaplarında derin tahlile girmeden çok kısa ve açık ifade ile özetler vermeyi tercih eden bir düşünür olarak nitelendirir (Ülken 2001: 282). Mustafa Rahmi Balaban'ın, ilerleyen dönemlerinde gazete, dergi ve kitaplarında ele aldığı konuların anlatış tarzına bakılırsa, yazarın hocası İzmirli İsmail Hakkı Bey'den epeyce etkilendiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda modernist bir İslamcı olan İzmirli İsmail Hakkı, bu yönünü de büyük ölçüde öğrencisine aşılabilir olmalıdır. Nitekim Mustafa Rahmi, İzmir Vaizi Mehmet Lütfullah Baydoğan ile 1948'de çıkardıkları Müslüman Sesi adlı dergide yazdığı yazılarda modern bilim ile, özellikle de modern psikoloji ile Müslümanlığın inanç ve akide sistemlerini uzlaştırma çabasına girmiştir.

Ünlü eğitimci Satı Bey ise Mustafa Rahmi'nin kişiliğinin gelişmesinde etkili olmuş başka bir eğitimcidir. Nitekim Mustafa Rahmi ile Satı Bey'in birbirleriyle yakın ilişkisinin bir neticesi olarak, Mustafa Rahmi İstanbul Darülmüallimînin'den mezun olur olmaz, Satı Bey'in Adana valisine tavsiyesiyle, 10 Aralık 1910'da Adana Darülmüallimîni'ni kurmakla görevlendirilmiştir. Bütün bunlar Mustafa Rahmi'nin İstanbul'da bir öğrenciyken, çalışmaları ve disipliniyle Türkiye'nin o günün şartlarında en iyi eğitimcilerinin dikkatini çektiğini ve onlarla belirgin bir yakınlık kurduğunu göstermektedir.

Cenevre Pedagoji Enstitüsü

Mustafa Rahmi, eğitim hayatında en önemli fırsatı 1913 yılında eline geçirmiş ve bu imkânı ziyadesiyle değerlendirmiştir. Maarif Vekâleti, 1913'te, öğretmen okullarında ve liselerde en az üç yıl çalışmış öğretmenleri eğitim amacıyla Avrupa'ya gönderme programı başlatmıştır. Genç pedagoğ Mustafa Rahmi de bu programa dahil edilmiştir. Söz

konusu program kapsamında Mustafa Rahmi 1913'te İsviçre'ye gitmiştir. İsviçre'de Cenevre Pedagoji Enstitüsü'nda çalışmaya başlamıştır. O, İsviçre'deyken, Pierre Bovet, Edouard Claparede, Adolf Ferriere, Theodor Flournoy gibi eğitimci ve felsefecilerin derslerine katılmıştır. Bu arada Mustafa Rahmi'nin Cenevre'deki zamanının önemli bir bölümünü Ed. Claparede'in Cenevre Üniversitesindeki Psiko-Pedagoji Laboratuvarında asistan olarak geçirdiği bilinmektedir (Huyugüzel 2000: 449). Cenevre Üniversitesi'ndeysen İngilizce, Almanca ve İtalyanca da öğrenen Mustafa Rahmi, bu süreçte bilgi birikimini epeyce geliştirmiştir.

Türkiye'ye döndüğünde, bir yandan Cenevre Üniversitesi'ndeki hocalarının kitaplarını, öte yandan Fustel De Coulanges, E.T. Smith, Şarl Verner, P. Stapper, William M. Dougal, Grant Conklin, M. Montessori, James Jeans, Oliver Lodge ve John Dewey gibi çağdaş Batılı bilim adamlarının eserlerinden bazıları Türkçe'ye tercüme etmiştir. Cenevre Üniversitesindeki yedi yıllık birikim, genç Türk pedagoji asistanına Batılı anlamda bir bilimsel bakış kazandırmıştır. Bu dönemde Cenevre Üniversitesi'nin ünlü dilbilimci Ferdinand de Saussure de dahil pek çok bilim adamına ev sahipliği yaptığını burada ifade etmek gerekir. Bu bakımdan Mustafa Rahmi'nin 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde dünyanın önemli bilim mabetlerinden birisi sayılan Cenevre Üniversitesi'ne gitmiş olması, onu gerçekten bilim alanında önemli bir mevkie çıkarmış olmalıdır.

Telif ve Tercüme Heyeti ve Ziya Gökalp

1920 yılında Cenevre'deki çalışmalarını tamamlayıp yurda dönen Mustafa Rahmi, kısa bir süre İstanbul'da kalmış, 1921'de İzmir İnas Mektebi'ne tayin edilmiştir. Burada iki yıl tarih ve tatbikat/uygulama öğretmeni olarak çalışmıştır. Mustafa Rahmi, İzmir'in kurtuluşundan sonra Ankara'ya gitmiştir. Onun Ankara'daki görevi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümet tarafından 1922'de kurulan Telif ve Tercüme Heyeti Azalığı'dır. Heyette modern Türkiye'nin felsefi ve sosyolojik alt yapısını oluşturan Ziya Gökalp ve Velet Çelebi ile birlikte çalışmıştır.

Ziya Gökalp, bilindiği gibi, 1909-1911 yılları arasında Selanik'ta kalmıştır. Gökalp aynı zamanda, Selanik Beyaz Kule'de İttihatçı gençlere verdiği sosyoloji konferansları ve Selanik Sultanisi'nde verdiği içtimaiyyat dersleriyle Türkiye'de sosyoloji çalışmalarını başlatan bir düşünürdür. 1911'den 1919'a kadar İstanbul'dan çeşitli yükseköğretim kurumlarda medeniyet tarihi, içmiyyat, iktisadiyat gibi alanlarda çalışmalar yapan ve dersler veren Ziya Gökalp, 1919'da Malta'ya sürgüne gitmiştir. Malta dönüşü memleketi Diyarbakır'a giden Ziya Gökalp, Diyarbakır'da çeşitli dergi ve gazetelerde yazdığı yazılarla millî

mücadeleyi desteklemiştir. Bu tavrıyla Mustafa Kemal Paşa'yı da etkileyen Ziya Gökalp'i Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya davet etmiş ve onu TBMM hükümeti tarafından Ankara'da yeni kurulan Telif ve Tercüme Heyeti'nin başına getirmiştir. Mustafa Rahmi de İzmir'den davet edilerek Telif ve Tercüme Heyeti'ne dahil olmuş, Ziya Gökalp gibi etkili bir düşünür ile birlikte çalışmaya başlamıştır.

Mevlana'nın soyundan gelen ve bir Mevlevi şeyhi olan Velet Çelebi ise Azeri, Uygur, Kıpçak ve Tatar Türkçelerine vakıf olduğu gibi Arapça ve Farsça gibi doğu dillerini iyi bilmektedir (Korucuoğlu 1994). Türk Dili tarihi, folklor, metin şerhi, gramer, dilbilim ve sözlükbilimi (leksikoloji) alanlarında dikkat çekici çalışmaları olan Velet Çelebi'nin Mustafa Rahmi'nin ufkunun genişlemesinde katkıları olduğunu tahmin etmek mümkündür.

Mustafa Rahmi'nin TBMM Telif ve Tercüme Heyeti'ne katılmasında İzmirli Mustafa Necati Bey'in etkili olduğunu düşünüyoruz. Mustafa Rahmi, Telif ve Tercüme Heyeti'ndeki çalışmaları esnasında Türkiye'de sosyoloji ve düşünce tarihinin öncü isimlerinden birisi olan Ziya Gökalp'ten de etkilenmiş olmalıdır. Zaten Ziya Gökalp'in hastalığı sebebiyle heyetten ayrılması üzerine, Telif Tercüme Encümeni başkanlığı Mustafa Rahmi Bey'e verilmiştir. Bu durum Mustafa Rahmi Bey'in yeni Türkiye'nin kurucuları tarafından son derece güvenilir bir isim olduğunu ortaya koymaktadır. Mustafa Rahmi Bey, 7 Nisan 1924'e kadar Telif Tercüme Heyeti Reisi olarak çalışmış, ardından heyetin lağvedilmesi üzerine İctimaiyat, Felsefe ve Malumat-ı Vataniye Muallimi olarak İzmir'e tayin edilmiş ve İzmir'e dönmüştür. Böylece İzmir'in yetiştirdiği bu değerli eğitimci yaklaşık 15 yıllık bir aradan sonra yeniden doğduğu şehre gelmiştir.

Kısaca Mustafa Rahmi'nin eğitim hayatında ve yetişmesindeki en önemli aşamalar Bergama'da aldığı eğitimin yanı sıra İstanbul, Cenevre ve Ankara'da aldığı eğitim ve edindiği tecrübelerdir. Yazar, İstanbul Darülmualliminin'de Satı Bey ve İsmail Hakkı İzmirli, Cenevre Pedagoji Enstitüsünde Eduarde Claparade ile Ankara Telif Tercüme Heyeti'nde Ziya Gökalp'ten önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu üç ayrı nehirden aldığı feyiz ve kendi çabalarıyla elde ettiği birikim sayesinde 1924'te Mustafa Rahmi, tam bir filozof olarak İzmir'e dönmüştür. Artık o olgun bir eğitimci, sözüne güvenilir bir bilim adamı ve İzmir'de söz sahibi bir yöneticidir. Yöneticilik yaptığı okullar, Halkevlerinde gerçekleştirdiği çalışmalar ve çeşitli dergi ve gazetelerde yazdığı yazılarla Mustafa Rahmi, özellikle 1927'den sonra İzmir'in en etkili entelektüellerinden birisi olmuştur.

Mustafa Rahmi, İzmir'e döndüğü 1924 yılından vefat tarihi olan 1954 yılına kadar geçen yaklaşık 30 yıllık sürede İzmir'de farklı kurumlarda ve mahfillerde çalışmıştır. Bu kurumları harf sırasıyla görev yaptığı örgün eğitim kurumları, Fikirler dergisi ve çevresi, İzmir Halkevi ile Müslüman Sesi Dergisi ve çevresi olmak üzere dört kategoride toplamak mümkündür.

Örgün Eğitim Kurumları

Yukarıda belirtildiği gibi, Mustafa Rahmi, Ankara dönüşü ilk olarak İzmir'de Erkek Lisesi/Atatürk Lisesi'ne İctimaiyat, Felsefe ve Malumat-ı Vataniye muallimi olarak tayin edildi. Ardından İzmir Kız Lisesi'nde, Kızıllıçullu Amerikan Erkek Koleji'nde ve İzmir Darülmuallimin Mektebi'nde görev yaptı. Daha sonra 1935-1946 yılları arasında İzmir Kız Muallim Mektebi Müdürlüğü, 1946'dan emekliye ayrılana kadar ise Atatürk Lisesi felsefe öğretmenliği görevlerinde bulundu (Huyugüzel 2000:449). Görüldüğü gibi Mustafa Rahmi, İzmir'de görev yaptığı süre içinde gerek lise gerek orta öğretim gerekse yüksek öğretim bakımından İzmir'in en nitelikli okullarında görev yapmış bir eğitimcidir. İzmir'in bugünkü manada ilk üniversitesi olan Ege Üniversitesi'nin 1955'te kurulduğu dikkate alınır, Mustafa Rahmi'nin Üniversitesi olmayan İzmir'de en iyi lise ve yükseköğretim kurumlarında görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte Mustafa Rahmi pek çok öğrenci yetiştirmiş, pek çok meslektaşının iyi bir öğretmen ve pedagoğ olarak yetişmesine katkıda bulunmuştur. Bu bakımdan onun telif ve tercüme olarak yazdığı makale ve kitaplar bir yana, sadece bir öğretmen olarak verdiği hizmet bile Mustafa Rahmi'yi İzmir eğitim tarihinde önemli bir mevkie getirir.

Fikirler Dergisi ve Çevresi

Fikirler, İzmir'de 1927-1950 yılları arasında yayımlanmış bir süreli yayındır. Dergi önceleri Mustafa Rahmi başta olmak üzere, İzmirli eğitimciler tarafından pedagoji alanında çeviri ve telif makalelere yer veren bir ihtisas dergisi olarak çıkmıştır. Derginin bu kimlikle çıkmasında dönemin Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in önemli katkıları olmuştur. Fakat Mustafa Necati Bey'in beklenmedik ölümüyle Fikirler dergisi önemli bir destekçisini kaybetmiştir. Bunun üzerine Fikirler 133. sayıdan itibaren 1936'da İzmir Halkevi bünyesine geçmiştir. Yaklaşık dört yıl yine pedagoji içerikli yayınlarını sürdüren Fikirler, 1940'lı yıllardan sonra, pedagoji dergisi olmaktan çıkarak edebiyat içerikli bir süreli yayın hâline gelmiştir.

Fikirler dergisi ilk çıktığı andan 1940 yılına kadar, yaklaşık 13 yıl Mustafa Rahmi'nin telif ve tercüme yazılarının yayımlandığı bir süreli yayın olmuştur. Derginin 1 Aralık 1932-1 Kasım 1945 tarihleri arasında çıkan 75-300. sayılarında Fikirlerin mesul müdürlüğü/neşriyat Müdürlüğü görevini Mustafa Rahmi Balaban yerine getirmiştir. Mustafa Rahmi, Fikirler dergisini, *uğrunda hizmet etmek için çıktığı gençlik ve münevver tabaka gibi milliyetçi bir dergi* olarak nitelemiş ve dergide *Garbî Anadolu'nun ve Türk İzmir'in mefkûresi ve şahsiyeti in'ikâs edecektir* diyerek derginin yayın politikasını ortaya koymuştur (R.B. 1936:1). Bu ifadelerden Mustafa Rahmi'nin dergide İzmir ve çevresini ilgilendiren yazıları yayımlayacağı anlaşılmaktadır. Bu süreçte başyazılar başta olmak üzere, derginin hemen her sayısında Mustafa Rahmi'nin bir veya iki tane yazısı çıkmıştır. Mustafa Rahmi'ye ilâve olarak İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mehmet Mithat Oksancak, Halil Fikret Kanat, Esat Çınar, Necati Çiftçi, Refet Tok, Vedide Kemal Karadayı, Ali Kemal Karadayı, Rauf İnan gibi Cumhuriyet döneminde eğitim alanında her biri ayrı bir şöhrete sahip isimler Fikirler dergisinin yazı kadrosu içerisinde bulunmaktadır. Bu isimler, aynı zamanda yukarıda sözünü ettiğimiz Mustafa Rahmi'nin idareci olarak görev yaptığı okullarda çalışan eğitimcilerdir. Bunların kimi Mustafa Rahmi'nin öğrencisi, kimi takipçisi, kimi de arkadaşıdır. Kısaca Mustafa Rahmi, bu eğitimcileri güçlü bir yapıstırıcı olarak Fikirler dergisi çevresinde tutmuştur. Böylece Fikirler dergisi pedagoji içerikli olarak yayını sürdürdüğü yaklaşık 18 yıl boyunca Mustafa Rahmi'nin fikirleri ve çalışmaları ile onun etrafında gelişen pedagoji çevresinin çalışmalarının yayımlandığı bir süreli yayın hâline gelmiştir. Zaten derginin neşriyat müdürlüğünden 1945'te Mustafa Rahmi'nin ayrılmasından sonra, derginin içeriği değişmiş, Fikirler, bilhassa edebiyat tarihimizde II. Yeni diye bilinen şairlerin şiirleriyle sosyalist-gerçekçi yazarların hikâyelerinin yayımlandığı bir edebiyat dergisi haline gelmiştir. Bu sebeple Mustafa Rahmi Balaban'ın sadece Fikirler dergisi etrafında gerçekleştirdiği çalışmalar bile onun Türk eğitim tarihinde önemli ve kalıcı bir mevkie getirmiştir.

İzmir Halkevi ve Çevresi

Mustafa Rahmi Balaban'ın İzmir Halkevi ve çevresinde gerçekleştirdiği çalışmaları Fikirler dergisindeki çalışmalarından ayrı tutmamak gerekir. Bununla beraber Mustafa Rahmi, İzmir Halkevi ilk kurulduğundan itibaren, Halkevinde aktif olarak çalışmıştır. İzmir Halkevi'nin 19 Şubat 1932'de ilk açıldığında Mustafa Rahmi Bey, İzmir Halkevi Köycüler Şubesi'nde İdare Heyeti Azası olarak görülmektedir (Akyol 1993:72-73). Mustafa Rahmi, bu görevi devrin İzmir Valisi Kâzım Paşa (Dirik), Baytar müdürü Adil Bey ve Dr. Asaf Bey ile birlikte

yürütmüştür. Köycülük Şubesi'nin diğer ekibinin bu şubede çalışma gerekçelerini anlamak kolaydır. Fakat Mustafa Rahmi'nin Halkevi Köycülük Şubesi'ne katılmaktaki amacı biraz farklıdır. O, Köycülük Şubesi çalışmaları sayesinde, İzmir'in köylerini gezmiş, daha önce belirttiğimiz geniş birikimini köylünün eğitimi ve gelişmesi için kullanmıştır. Bu süreçte köylünün ferasetinden ve irfanından ilham alan Mustafa Rahmi, İstanbul'da, Cenevre'de ve Ankara'da Ziya Gökalp'ten elde ettiği birikimi köylünün irfan ve ferasetiyle birleştirmiş, bu sayede bilgi dünyasını biraz daha zenginleştirmiştir. Bu kapsamda halktan elde ettiği ham bilgiyi modern pedagojinin metotlarıyla yoğuran Mustafa Rahmi, bu bilgileri İzmir Halkevi yayınları arasında çıkan kitaplarıyla yeniden halka yaymıştır. Onun Halkevi Köycülük çalışmaları bünyesinde uyguladığı bu metot, Ziya Gökalp'in Türkçülüğün Esasları adlı eserinde önerdiği görüşlerin bir bakıma halk eğitimi sahasında pratiğe dökülmesinden başka bir şey değildir.

Mustafa Rahmi, köylünün eğitimine dair yazdığı kitaplar, halk eğitimi alanında daha önce eşi benzeri görülmemiş çalışmalardır. Bu bakımdan Türkiye'nin en faal halkevlerinden birisi olan İzmir Halkevi'nin sunmuş olduğu imkânlar ve bu kurumun bünyesinde gerçekleştirdiği çalışmalar Mustafa Rahmi'nin bir halk filozofu olarak öne çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Müslüman Sesi ve Çevresi

Mustafa Rahmi Balaban'ın İzmir'deki son etkili faaliyeti Müslüman Sesi dergisi etrafında gerçekleştirdiği çalışmalardır. İlk sayısı 17 Kasım 1948'de çıkan Müslüman Sesi dergisi İzmirli veya İzmir'de çalışan ilahiyatçıların yayımlanmış oldukları bir dergidir. İzmir vaizi M. Lütfü Baydoğan'nın çıkardığı dergi, İzmir'de dinî içerikli olarak yayımlanan bir süreli yayındır. Dergide Lütfü Baydoğan'ın yanı sıra dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki, Mustafa Rahmi Balaban, M. Asım Köksal ve Süleyman Kıvrak gibi isimlerin yazıları vardır. Hatta Mustafa Rahmi, nerdeyse derginin hemen her sayısına telif veya tercüme bir yazı vermiştir. Müslüman Sesi, *“medeniyeti, ahlâkı, yeniliği, doğruluğu ve güzelliği seven, kötülüğü, tezviri, yalanı, geriliği ve haksızlığı reddeden Müslümanlığın ne yüksek ve insanlığa ne derece hadim bir din olduğunu anlatmak ve Müslümanlığa hizmet etmek için”* yayımlanmış bir dergidir (İmzasız 1948:1). Dergide bu kapsamda telif ve tercüme pek çok makale yayımlanmıştır. Aynı zamanda şiir türünde eserlere de yer veren Müslüman Sesi dergisinin, 1950'li yıllarda İzmir'de mütedeyyin kesimin din konusundaki taleplerine cevap vermek, İslâm'da reform talep eden laik ve milliyetçi kesimin bu taleplerine karşı eleştiri

geliştirmek amacıyla çıktığına dair görüşler de vardır (İşler 2018: 62). Bununla beraber, Mustafa Rahmi Müslüman Sesi dergisinde yazdığı yazılarda dini polemiklere girmemiş, bunun yerine İslâm dini ile ilgili tartışmalı konulara modern psikolojinin ortaya koyduğu verilerle açıklık getirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Menşe, Meal Meselesinde Tasavvuf ve Metafizik, Paskal ve Din Duygusu, Kırk Hadis Şerhi, Jung'un görüşleriyle İslâm düşüncesi arasındaki benzerlikler, ilim, ahlâk, iman, hakikatin gayesi hakkında Kur'ân-ı Kerim ve telefinalalizm arasındaki uygunluk, ruhun şerefi vb. farklı konularda kapsamlı telif ve tercüme makaleler yayımlanmıştır. Mustafa Rahmi Müslüman Sesi dergisinde yazmış olduğu yazıları daha sonra İlim, Ahlâk ve Din ile Tarih Boyunca Ahlâk başlıklı kitaplarında toplu olarak neşretmiştir (Balaban 1949; Balaban 1950). Bütün bunlar Balaban'ın İzmir'de bir yandan yeni Türkiye'nin hedeflerinin toplum tarafından benimsenmesi yolunda önemli çalışmalar yaptığını gösterirken, öte yandan İslâm dininin doğru bir şekilde anlatılması ve modern psikolojinin getirdiği verilen ışığında açıklanması yönünde önemli gayretler içerisinde olduğunu göstermektedir.

Toparlamak gerekirse, Mustafa Rahmi Balaban, İzmir'de 1924-1953 yılları arasında geçen yaklaşık 30 yıllık dönemde epeyce etkili olmuştur. O, etkili bir felsefe grubu öğretmeni, iyi bir okul yöneticisi, İzmir Halkevi'nde bir öncü ve yönetici, Fikirler ve Müslüman Sesi dergilerinin etkili bir müellifidir. Bunların yanı sıra, Mustafa Rahmi, İzmir'de çıkmakta bulunan Anadolu gazetesi gibi günlük süreli yayınlarda da makaleler neşretmiştir. Yazdığı ve tercüme ettiği makalelerde Doğunun ve Batının önde gelen bilim adamlarının görüşlerini aktarmış, bu görüşlerle kendi görüşlerini birleştirmiş ve yerli bir düşünce sistemi geliştirmeye çalışmıştır. Yaptığı bütün çalışmalarda aşırılıklardan kaçınmış, gerek Atatürk döneminde gerekse İnönü döneminde devrin anlayışı ile öğrendiklerini ve ulaştığı sonuçları uzlaştırmaya çalışmış, bu kapsamda gerek toplum nezdinde gerekse devlet nezdinde daima saygın bir yer edinmiştir.

Yazar, psikoloji, felsefe, pedagoji, sosyoloji, tarım ve ziraat, düşünce tarihi, arkeoloji gibi sosyal bilimlerin farklı alanlarıyla ilgilenmiştir. Bu durum onun tek bir alanda veya tek bir kavram üzerine çalışmasına engel olmuştur. Bu bakımdan orijinal bir düşünüş biçimi veya orijinal bir doktrin geliştirememiş, Tanzimat'tan sonra yetişen pek çok filozofumuz gibi eklektik bir düşünür olarak kalmıştır. Bu durum, Mustafa Rahmi'nin yaşadığı dönemin devlet ve toplum yapısının ihtiyaçlarının, tek bir kavram üzerine yoğunlaşmaktan ziyade, farklı

konularda yazı yazma ve halkı eğitime ihtiyacının belirgin olmasıyla açıklanabilir.

KAYNAKÇA

Akyol, Yaşar (1993). İzmir Halkevi (1932-1951), (bylt), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Balaban, Mustafa Rahmi(1949). Tarih Boyunca Ahlâk. İstanbul: Gayret Kitabevi.

Balaban, Mustafa Rahmi(1950). Son Asrın İlim ve Fen Adamlarına Göre İlim-Ahlâk ve Din. Ankara: Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik Yayınları.

Huyugüzel, Ömer Faruk (2000). İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İmzasız (1948). Amacımız, Müslüman Sesi, nr. 1, 17 Kasım 1948.

İşler, Ahmet (2018). Demokrat Parti Döneminde Dinde Reform Tartışmaları: Müslüman Sesi Dergisi Örneği, İçtimaiyat, nr.8.

Korucuoğulları, Nevin (1994). Veled Çelebi İzbudak (1994), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özyüksel, Hande (2016). Mustafa Rahmi Balaban'ın Türk Psikoloji Tarihindeki Yeri, (bylt), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

R.B.(1936), Amacımız, Fikirler, nr.133, 1 Şubat 1936, s.1.

Ülken, Hilmi Ziya (2001). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,7. Baskı, İstanbul: Ülken Yayınları.